

AZ ALBÁN KISEBBSÉG MACEDÓNIÁBAN

Háry Szabolcs

Macedónia mai területe a történelem folyamán különböző birodalmak és államok ütközőzónájába tartozott, ami hozzájárult a népek keveredéséhez, illetve az ország mai, vegyes etnikai képének a kialakulásához.

A legutolsó, 2002-es népszámlálás adatai szerint a lakosság 64,18%-a macedón nemzetiségű, a legnagyobb kisebbség az albán, a népesség 25,17%-át alkotja (a többi nemzeti kisebbség - török, roma, szerb, bosnyák, vlah és egyéb kisebbségek - aránya 10,65%-ot tesz ki).

A függetlenségét 1991-ben elnyert Macedónia egyik legfontosabb belpolitikai problémája a macedón többség és az ország északnyugati részére koncentrálódó, a koszovói és dél-szerbiai albánsággal gyakorlatilag homogén etnikai tömböt alkotó albán kisebbség konfliktusokkal terhelt viszonyának rendezése. Az írás célja e folyamat bemutatása.

1. Albánság a mai Macedónia területén

Az albánok eredete máig vitatott. Az illír-albán kontinuitáselmélet a legelfogadottabb, amelyet először a neves svéd történész, HANS ERIC THUMANN fogalmazott meg 1774-ben. Ezt az elméletet számos történész, nyelvész és filozófus igyekezett alátámasztani a XIX. században (többek között MAYER, LEIBNITZ, HAHN). Az albánok által benépesített területeken az ókorban valóban illír törzsek éltek, mindazonáltal az illír eredet nem igazolható maradéktalanul, mivel az összehasonlításhoz nem áll rendelkezésre elegendő számú nyelvemlék, és régészeti leletek sem támasztják alá kétséget kizáróan az illírek és az albánok tárgyi kultúrájának rokonságát. Más tudósok szerint az albánok ősei dák és trák törzsek, de olyan elmélet is létezik, amely szerint a korabeli albánok nem a jelenlegi Albánia területén éltek, hanem a Balkán belső hegyvidékein a románok őseivel együtt. Az utóbbinak viszont ellentmond, hogy a történettudomány nem ismer tényeket az albánok esetleges vándorlásáról (IBRAHIMI, M. 2003, JACQUES, E. 1995).

A szunnita mohamedán vallású macedóniai albánok szerint népük őshonos volt a mai Macedónia területén, egyes tudósok (KISZELINOVSKI, Sz. – SZTAVOVI-KAVKA I. 2004) viszont azt állítják, hogy a 17-18. századtól történt az albánok nagyobb mértékű betelepülése erre a területre. Ebben az időszakban a Karpos vezette, a Habsburgok által is támogatott, vereségbe torkolló törökellenes felkelést (1689) követően, a pravoszláv vallású lakosság egy része elmenekült. A törökök pedig ezután erőteljesebben ösztönözték a hozzájuk lojális, muzulmán vallású albánok betelepülését az elhagyott falvakba és városokba, ami máig ható etnikai változásokat eredményezett a térségben.

Az albánok a 18-19. században három hullámban érkeztek, az első, ún. „észak-albániai” hullám 1780 és 1800 között Dukagjin, Míridit, Fanda, Lirija és Mat térségéből, a második, ún. „közép-albániai” hullám a 19. század első felében a Shkumbi folyó térségéből települt át Debar, Sztruga, Kicsevo, Gosztivar, Tetovo, Szkopje és Kumanovo, illetve kisebb mértékben Velesz, Bitola és Prilep környékére. Az első két hullám a geg nemzetségből került ki, az ezeket követő harmadik, ún. „dél-albániai” hullámban Cermenika, Kolonja, Mokra, Pogradec, Korca, Elbasan és Berat körzetéből toszkok települtek Macedónia délnyugati részére, Sztruga körzetébe a Crn Drim folyó bal partján, valamint Reszen és Bitola vidékére (NIKODINOVSKI B. – SZTOJMILOV A. 1999).

Az albán lakosságú falvak szláv elnevezése is utal arra, hogy azokban korábban szláv lakosság élt (PAVLICA, B. 2004). Az első hullámban Gosztivar térségében Gradec, Recsani, Szrbino és Csegrane, Kicevo térségében Arangyel, Zajasz, Szrbica és Cselopeci, Sztruga környékén Dolna Belica, Tetovo térségében Bogovinje, Gajre, Kamenjane, Mala Recsica, Poroj, Dzseptiste és Sipkovic, Szkopje környékén Breszt, Gumalevo, Novo Szelo, Bitola környékén Nizse Pole és Sztaro Zmirnevo, Prilep környékén pedig Debreste, Deszovo és Zsitose településekre költöztek albánok. A második hullámban mintegy további 30 falut foglaltak el, köztük Szkopje környékén Aldinci, Vrtekica, Dlga, Tiszovica, Sisevo, Gosztivar térségében Sztrovjane és Gorjane, Sztruga környékén Radolista és Frangovo, Bitola környékén Kisava, Kumanovo közelében pedig Ropalce településeket. Az ország déli, délnyugati részét érintő harmadik, toszk hullám, az előző kettőnél jóval kisebb mértékű volt (NIKODINOVSKI B. 2000).

A két világháború között, illetve különösen a II. világháború után koszovói albánok települtek az ország északnyugati részére, Szkopje, Kumanovo és Tetovo körzetébe. Ezt a folyamatot az albánok negyedik migrációs hullámának is nevezik (KISZELINOVSKI, SZ. 2007, SZTAVOVI-KAVKA I. 2002).

A mai macedón állam területén az utóbbi évtizedekben az albánság demográfiai növekedése révén a legnagyobb etnikai kisebbséggé, komoly politikaformáló tényezővé vált. Az 1. táblázatból kitűnik, hogy az albán nemzetiségűek aránya az utóbbi fél évszázadban folyamatos növekedést mutat, amelynek a magyarázata a magas születésszámban, illetve természetes szaporulatban, valamint az albán népesség Koszovóból való betelepülésében rejlik. A magas születésszám nem csak Macedóniában, hanem Albánia északi részén, Koszovóban, és Dél-Szerbiában is jellemző az albán etnikumra, és ez a tényező viszonylag rövid idő alatt alapjaiban változtatta meg az egész térség etnikai struktúráját, ami eddig már számos konfliktushoz (1999: Koszovo, 2000: Dél-Szerbia, 2001: Macedónia) vezetett.

1. táblázat
Macedónia lakosságának nemzetiségi összetétele 1953-tól 2002-ig

Év		Macedón	Albán	Vlah	Roma	Török	Bosnyák	Szerb	Egyéb	Összesen
1953	fő	860699	162524	8668	20462	203938	-	35112	13111	1304514
	%	66,01	12,46	0,66	1,57	15,63	-	2,69	1,00	100,00
1961	fő	1000854	183108	8046	20606	131484	-	42728	19177	1406003
	%	71,19	13,02	0,57	1,47	9,35	-	3,04	1,36	100,00
1971	fő	1142375	279871	7190	24505	108552	-	46465	38350	1647308
	%	69,34	16,99	0,44	1,49	6,59	-	2,82	2,33	100,00
1981	fő	1279323	377208	6384	43125	86591	-	44468	72037	1909136
	%	67,01	19,76	0,33	2,26	4,54	-	2,33	3,77	100,00
1991	fő	1328187	441987	7764	52103	77080	-	42775	84068	2033964
	%	65,31	21,73	0,38	2,56	3,79	-	2,10	4,13	100,00
1994	fő	1295964	441104	8601	43707	78019	6829	40228	31480	1945932
	%	66,60	22,67	0,44	2,25	4,00	0,35	2,07	1,62	100,00
2002	fő	1297981	509083	9695	53879	77959	17018	35939	20993	2022547
	%	64,18	25,17	0,48	2,66	3,85	0,84	1,78	1,04	100,00

Forrás: Sztatiszticki godisnik na Republika Makedonija, 2009 adatai alapján szerkesztette HÁRY SZ.

Az utolsó census hivatalos eredményével ellentétben az albánok azt állítják, hogy a lakosság 35-40%-át alkotják. Ez a számarány valószínűleg túlzó, tény azonban, hogy a népszámláláson csak a legálisan az országban tartózkodókat vették figyelembe, ezért lehetséges, hogy 25%-nál nagyobb az ország Koszovóval határos észak-északnyugati, illetve az Albániával határos nyugati részén összpontosuló albán populáció aránya. A 2004-ben bevezetett közigazgatási felosztás (KOSZTADINOVA-DASZKALOVSKA, K. (szerk.) 2004) szerint Macedónia 84 járása közül 16-ban az albánok alkotják a többséget. Közülük hétben 90%-nál is nagyobb, kettőben 75-90%, hétben pedig 50-75% közötti az albán lakosság aránya.

2. Kisebbségi jogi keretek a titói Jugoszlávia idején és a független Macedóniában

Az egyes nemzetiségek már a titói Jugoszláviában széleskörű jogokkal rendelkeztek, szabadon használhatták nyelvüket, ápolhatták kultúrájukat, saját oktatási rendszerük, sajtójuk lehetett. A Jugoszlávián belül megalakult Macedónia első, 1946-os alkotmánya kimondja, hogy „a Macedón Népköztársaság nemzeti kisebbségei élvezik a kulturális fejlődés és a szabad nyelvhasználat jogát”.

Az 1963-as alkotmány szerint „a nemzetiségek és a nemzeti kisebbségek képviselői, akik a Macedón Szocialista Köztársaság területén élnek, minden tekintetben egyenlők a macedónokkal, valamint ugyanolyan jogaik és kötelezettségeik vannak, mint a macedónoknak.” Az 1974-es alkotmány külön is nevesíti az albán és a török nemzetiséget.

Macedónia függetlenné válása után elfogadott 1991-es alkotmányban a fentieknél pontosabban rögzítették a nemzeti kisebbségek jogait: „A nemzetiségekhez tartozóknak joguk van saját identitásuk és nemzeti jellegzetességeik szabad kifejezésére, ápolására és fejlesztésére. A Köztársaság garantálja a nemzetiségek számára etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásuk védelmét. A nemzetiségekhez tartozóknak joguk van kulturális és művészeti intézmények, tudományos és más társaságok alapítására az identitásuk kifejezése, ápolása és fejlesztése érdekében. A nemzetiségek tagjai külön törvényben meghatározott módon jogosultak saját nyelvükön való elemi és középfokú oktatásra. Az olyan iskolákban, ahol az oktatás egy nemzetiség nyelvén folyik, a macedón nyelvet is oktatni kell”.

Az alkotmány szerint a hivatalos nyelv a macedón, cirill írásmóddal, ugyanakkor a kisebbségek által lakott területeken a macedón mellett más nyelveket is használhatnak a közigazgatásban, figyelembe véve a helyi feltételeket. Az alkotmány rögzíti, hogy a Macedón Pravoszláv Egyház és a többi vallási közösség egyenrangú, és az államtól elválasztva működnek.

3. Macedónia az 1990-es években: a Balkán „Svájca”?

Az 1991-ben függetlenné vált Macedóniát a múlt század utolsó évtizedében – a különböző nemzetiségek problémamentes együttélésére utalva – gyakran hívták a Balkán „Svájcnak”. Az alkotmányban biztosított kisebbségi jogok valóban megfeleltek az európai normáknak, azonban az albán kisebbség politikai törekvéseinek érvényesítéséhez használt eszközök, illetve a macedón államhatalom azokra adott válasza rácafolnak a fenti minősítésre.

A macedóniai albán kisebbség még a függetlenség kikiáltása előtt, a szocialista Jugoszlávia utolsó éveire jellemző politikai pluralizmust kihasználva 1990-ben megszervezte saját, etnikai alapon szerveződő pártjait, a Nemzeti Demokratikus Pártot (NDP) és a Demokratikus Prosperitás Pártját (PDP).

Az albán kisebbség a macedón állammal szembeni fenntartásait elsőként azzal fejezte ki, hogy egyöntetűen bojkottálta a függetlenségről szóló, 1991. szeptember 8-án megtartott népszavazást. Az albán kisebbség képviselőit nem elégítették ki az alkotmányban biztosított, fent leírt jogok, hanem az albán nyelv – a macedónnal egyenértékű – hivatalossá tételét, valamint az albán zászló használati jogát követelték. Az utóbbit Macedónia egy másik állam (Albánia) hivatalos zászlójának tekintette, ezért tiltotta a használatát, az albánok szerint viszont az egész albán nemzet jelképéről van szó.

1992-ben az albán parlamenti pártok támogatásával az ország nyugati részén, Tetovó, Gosztivár, Kicevo és Debar körzetében illegális népszavazást tartottak az ún. Illirida Autonóm Köztársaság létrehozásáról. A referendumon 276921 albán vett részt, és 74%-uk az autonómiára szavazott. A népszavazást követő tüntetéseken a rendőrséggel való összeapásoknak egy albán halálos áldozata volt.

1993-ban albán politikusok a honvédelmi miniszterhelyettes és az egészségügyi miniszterhelyettes részvételével összeesküvést szerveztek az ország nyugati részének elszakítása érdekében. Az összeesküvést leleplezték, az érintetteket letartóztatták. Az albánok szerint az „összeesküvés” a szerb titkosszolgálat provokációja volt, Macedónia destabilizálása és az albán kisebbség elnyomása érdekében.

1994 elején a PDP-n belüli vezetőváltások nyomán úgy nézett ki, konszolidálódik a többségi macedónok és az albán kisebbség viszonya, és a konfliktusokat kompromisszumokkal oldják meg. Ezt erősítette, hogy az 1994 októberi választásokon a PDP bekerült a Macedón Szociáldemokrata Szövetség által vezetett kormánykoalícióba. Ugyanakkor a PDP mérsékelt politikájával elégedetlenek Arben Xhaferi vezetésével kiváltak a pártból, és az Albánok Demokratikus Prosperitásáért Párt (PDPA) néven új szervezetet alakítottak.

1997-re újra feszültté vált a viszony a macedónok és az albánok között. Júniusban és júliusban Gosztivárban és Tetovóban az albán zászló illegális használata kapcsán, halálos áldozatokkal is járó összecsapások törtek ki a rendőrség és az albán kisebbség között.

1997-ben az ún. piramisjátékok összeomlása nyomán zavargások törtek ki Albániában, az ország gyakorlatilag anarchiába süllyedt, a hadsereg fegyverraktárait pedig kirabolták. Az eltűnt fegyverek nagy része a koszovói, macedóniai és dél-szerbiai albánok kezébe került, „megalapozva” az 1998-2001 közötti fegyveres konfliktusokat (1998-99: Koszovó, 2000: Dél-Szerbia, 2001: Macedónia). Macedónia biztonságára és stabilitására a 2001-es fegyveres konfliktus lezárása után is veszélyt jelent, a legszerényebb becslések szerint is legalább 100000 darab illegálisan tartott fegyver.

A szavazóbázis erősítése érdekében 1997-ben a PDPA egyesült az NDP-vel és Arben Xhaferi vezetésével létrehozták az Albán Demokratikus Pártot (DPA). A DPA az 1998-as parlamenti választások nyomán a Belső Macedón Forradalmi Szervezet – Macedón Nemzeti Egység Demokratikus Pártja (VMRO-DPMNE) koalíciós partnere lett. Kormányra kerülve egyrészt viszonylag mérsékelt politikát folytatott, és békés, tárgyalásos úton igyekezett megoldani a macedónok és az albánok közötti konfliktusokat, másrészt viszont az ország föderalizációjára irányuló törekvéseit nem adta fel.

A macedónok körében az ország területi integritását illetően aggodalmat keltett az Albán Tudományos és Művészeti Akadémia 1998-ban Tiranában megjelent „*Az albán nemzeti kérdés megoldása a Balkánon*” című műve. A macedónok (és a szerbek) szerint ebben a memorandumban az albán értelmiség kifejezte Nagy-Albánia létrehozása iránti elkötelezettségét, amely Albánián és Koszovón kívül magában foglalja Macedónia, Szerbia, Montenegró és Görögország albánok lakta területeit. A macedónokat különösen sértette, hogy a műben Szkopje, Tetovó, Gosztivár, Kicevó és Kumanovo környékét Koszovó déli részének tekintik (ARSZOVSZKI, M. – KUZEV Sz. – DAMJANOVSKI R. 2006).

A szomszédos Koszovó függetlenségéért harcoló Koszovói Felszabadítási Hadsereg (Ushtria Clirimitare e Kosoves, UCK) 1998 elején hivatalosan is bejelentette, hogy tevékenységét Macedóniára is kiterjeszti, és fegyverraktárakat hozott létre Gosztivár, Debar és Tetovó térségében. 1998-99 folyamán a szerb elnyomás elől menekülő koszovói albánokkal együtt számos UCK-harcos is érkezett az országba (HÁRY SZ. 2007). Macedónia attól tartott, hogy a menekültek soha nem távoznak az államból, és ezzel megváltoztatják az ország etnikai struktúráját. Ennek ellenére 1999-ben a NATO Jugoszlávia ellen viselt háborúja idején – nem kis részben nemzetközi nyomásra – 360000 koszovói, túlnyomó többségében albán menekültet fogadott be, és ezzel részt vállalt a humanitárius válság kezelésében. A háborút megelőzően Macedónia hozzájárult, hogy a NATO csapatokat állomásoztasson a területén, amelynek következtében viszont ideiglenesen megromlottak a Szerbiával fenntartott kapcsolatok, amelyek csak Milosevics bukása (2000. október) után kezdtek újra javulni (HÁRY SZ. 2009).

4. A 2001-es fegyveres konfliktus: felkelés vagy honvédő háború?

Az albán fegyveres szervezetek, különösen az UCK, majd 2000-ben a Dél-Szerbiában megalakított Presevo-Bujanovac-Medvedja Felszabadítási Hadsereg (UCPBM) megerősödése, a fegyverek és fegyveresek Macedóniába áramlása, a „nagy-albán”, illetve „nagy-koszovói” eszmevilág terjedése és az albánok elégedetlensége együttesen vezetett a 2001-es fegyveres konfliktus kitöréséhez. Az albánok egyre gyakrabban fegyveres akciók szervezésével, pl. rendőrörsök megtámadásával adtak nyomatékot követeléseiknek. Nyilván az is motiválhatta őket, hogy Koszovóban eredményt tudtak elérni fegyveres erőszak alkalmazásával. A biztonsági helyzetet rontotta, hogy a macedón-koszovói határt ellenőrző, 1992-ben telepített, nagyrészt amerikai csapatokból álló UNPREDEP-missziónak 1999 februárban távoznia kellett az országból, mivel Macedónia elismerte Tajvant, ezért Kína az ENSZ Biztonsági Tanácsában megvétózta a misszió meghosszabbítását. Ezt követően – kihasználva a már említett 1999-es menekültáradatot – gyakorlatilag az albán fegyveresek szabadon áramlottak Koszovóból Macedóniában, ahol az ország északnyugati részén, a Sar és a Szkopszka Crna Gora hegységben létrehozták a későbbi fegyveres harcot megalapozó bázisukat.

A fegyveres konfliktus közvetlen előzményeként az albánok számos terrorakciót hajtottak végre: 2000 nyarán megtámadták az oszlomej-i rendőrörsöt, valamint a lojane-i és a blace-i határőr őrsöt, illetve aknákat helyeztek el a Tanusevci határőr őrsnél. 2001 elején megtámadták és lerombolták a tearce-i rendőrörsöt, majd kézi gránátvetővel lőtték a Szkopje-Kicevó vasútvonalon közlekedő személyvonatot (a vonatközlekedés ezt követően évekig szünetelt). A tearce-i rendőrörs elleni támadást már a Koszovói Felszabadítási Hadsereg mintájára szervezett, részben annak parancsnokaiból és

harcosaiból álló, albán Nemzeti Felszabadítási Hadsereg (albán rövidítéssel: UCK, macedón rövidítéssel: ONA, angol rövidítéssel: NLA) vállalta magára (PETROVSZKI, P. 2006).

Az albánok számára olaj volt a tűzre, hogy Macedónia és Jugoszlávia elnökei 2001. február 23-án aláírták a két ország közötti államhatárról szóló szerződést, amely az akkor még jogilag Jugoszláviához tartozó, de már nemzetközi ellenőrzés alatt álló Koszovó határának tekintetében a kijelölhetőség érdekében csekély, mintegy 13 km² területi nyereséget eredményezett Macedónia javára a titói Jugoszlávián belüli adminisztratív határhoz képest. Az albánok nehezményezték, hogy a Kodra Fura stratégiai magaslat, Tanusevci és Debalde települések környéke Macedóniához került. Ezt követően a koszovói fegyveresek beáramlása, illetve a macedón biztonsági erők elleni támadások megélénekültek a térségben (HÁRY SZ. 2008).

Az ONA akcióit a macedónok – a Koszovóból érkező harcosokat, és határmenti fegyveres összetűzéseket figyelembe véve nem alaptalanul – az országuk ellen irányuló agresszióknak, illetve terrorista tevékenységnek (ARSZOVSZKI, M. – KUZEV SZ. – DAMJANOVSKI R. 2006), az albánok pedig nemzeti felkelésnek tartották. Véleményünk szerint az összecsapások a hadműveletek tér- és időbeli kiterjedését, intenzitását figyelembe véve alacsony intenzitású fegyveres konfliktusnak tekinthetők. A szembenálló felek közül a macedónok célja az ország területi integritásának védelme, az ONA célja deklaráltan a kisebbségi jogok kiterjesztése, területi autonómia kivívása volt, a macedónok félelme szerint azonban ez – a „nagy-albán” eszmének megfelelően – az ország egy részének elszakítását jelentette volna. Mielőtt az ország albánok lakta északi és nyugati részeit érintő konfliktus polgárháborúvá szélesedett volna, a szembenálló felek az USA és az EU közvetítésére, illetve nyomására az ún. Ohridi Keretegyezménnyel (OKE) vetettek véget az összecsapásoknak 2001. augusztus 13-án.

5. A fegyveres konfliktust követő időszak: „ohridi” Macedónia

Az OKE aláírásával – nemzetközi nyomásra ugyan, de – mindkét fél engedményeket tett. Az egyezmény kimondja, hogy Macedónia többnemzetiségű, demokratikus, de egységes állam, és ezzel elébe megy a kétségkívül létező albán föderalizációs, illetve szeparatista törekvéseknek. Ugyanakkor a kisebbségek számára a nemzetközi normákon túlmutató egyéni és közösségi jogokat garantáltak, többek között a számarányuknak megfelelő képviselést az államigazgatás és a közigazgatás minden szintjén (PÓKA F. 2008).

Az OKE-ban számos alkotmánymódosítás, illetve törvény meghozatalát irányozták elő, amelyekkel tovább szélesítették a kisebbségek jogait (2005 nyaráig a macedón parlament meghozta az összes törvényt, illetve döntött az alkotmánymódosításokról). Az új alkotmány a kisebbségek esetében már nem nemzetiségekről, hanem nemzetekről és etnikai közösségekről beszél.

Az alkotmánymódosítással a nyelvhasználati jogok is szélesedtek. A nemzetközi kapcsolatokban továbbra is a macedón a hivatalos nyelv, az alkotmány 7. paragrafusában kimondja azonban, hogy az országon belül azok a nyelvek is hivatalosnak számítanak, amelyeket az ország lakosságának több mint 20%-a beszél. *„A Macedón Köztársaság egész területén és nemzetközi kapcsolataiban érvényes hivatalos nyelv a macedón nyelv, cirill írásjelekkel írva. Minden más olyan nyelv, amit a népesség legalább 20 százaléka beszél, szintén hivatalos nyelv, saját írásmódjával használva”* (Ramkoven dogovor 2001). A macedón nyelven kívül az albán felel meg ennek a kritériumnak.

Az OKE célkitűzéseinek megfelelően a decentralizáció jegyében a macedónok körében vitát, sőt, végül érvénytelen népszavazáson tesztet öltött ellenkezést kiváltva, 2004-ben törvényt hoztak az ország új közigazgatási felosztásáról, amely a 2005 márciusi helyhatósági választásokat követően lépett hatályba. Az új felosztással kevesebb, de nagyobb hatáskörrel rendelkező közigazgatási egységeket (járásokat) szerveztek meg. A macedónoknak ebben az fajt leginkább, hogy az ország nyugati, északnyugati részén, az albán és a koszovói határ mentén összefüggő, albán többségű járásokból álló terület jött létre. A macedónok számára az is nehezen emészthető, hogy az új felosztással a főváros, Szkopje területét nagy kiterjedésű, albán lakosságú rurális térségekkel növelték annak érdekében, hogy a fővárosban élő albánok aránya 20% fölé kerüljön.

Macedóniában az OKE-n túlmutató intézkedéseket is bevezettek az albán identitás kifejezésének elősegítése érdekében, például 2005-től azokban a járásokban, ahol az albánok többséget alkotnak, a közigazgatás során használhatják az albán nemzeti lobogót.

Az OKE szerint az oktatás terén is széles körben biztosítani kell a kisebbségek jogait. Az egyezmény szerint anyanyelven kell szolgáltatni az oktatást az elemi és a középfokú képzésben, az

egyetemi szintű oktatást pedig annak a kisebbségnek az anyanyelvén kell biztosítani, amelynek aránya a teljes lakosságból eléri a 20%-ot. Ennek szellemében 2004-ben létrehozták a szinte kizárólag albán hallgatókat oktató Tetovói Állami Egyetemet.

A macedóniai albánok mindent megtesznek a fenti nyelvhasználati alkotmányos és egyéb garanciák érvényesítése, illetve továbbiak bevezetése érdekében, és egy olyan nyelvtörvény elfogadását igyekeznek elérni, amelyben pontosan szabályozná az albán nyelv hivatalos használatának szabályait. Az albán nyelv közintézményekben való meghonosításának komoly akadálya, hogy kevés a szakképzett tolmács.

A 2001-es fegyveres konfliktust követően a macedóniai albán politikai pártok struktúrája gyökeresen megváltozott. A feloszlott ONA politikai vezetője, ALI AHMETI Demokratikus Unió az Integrációért (DUI) néven pártot alapított, amely rövid időn belül – nem kis részben az ONA-múltjának köszönhetően – népszerűsége tett szert az albán nemzetiségű szavazók körében. Érdekesség, hogy állítólag a DUI jelvényében a párt albán nyelvű rövidítése (BDI) feletti hét csillag közül hat azokat a területeket (Albánia, Koszovó, Dél-Szerbia, Északnyugat-Macedónia, Ulcinj környéke Montenegróban és Csameria Északnyugat-Görögországban) jelképezi, ahol albánok élnek a Balkánon, a hetedik, bekarikázott csillag pedig magát „Nagy-Albániát”.

A DUI a 2002-es parlamenti választásokon az albán pártok versenyében már legyőzte az addig szinte egyeduralgoló DPA-t, és belépett a Macedón Szociáldemokrata Szövetség (SzDSzM) vezette kormánykoalícióba. A DUI azóta minden parlamenti és önkormányzati választáson legyőzte a DPA-t, de a 2006-os választásokon győztes VMRO-DPMNE a „tradicionális” partnerét, a DPA-t választotta koalíciós partnernek. A 2008-as rendkívüli parlamenti választásokat is megnyerő VMRO-DPMNE jelenleg a DUI-val kormányoz együtt. Az albán pártok részvétele a kormányzásban nagymértékben hozzájárult a 2001-es fegyveres konfliktust követő időszak viszonylagos békéjének megőrzéséhez. A viszonylagosságot szükséges hangsúlyoznunk, mert szélsőséges albán fegyveres csoportok azóta több alkalommal – legutóbb 2010. április végén, május elején – is megjelentek, és fegyveres incidenseket provokáltak a koszovói-macedón határ térségében, sőt, a Szkopje közelében található albán falvakban is (pl. Kondovo, 2004-2005).

6. Albán nyelvű oktatás Macedóniában

Az anyanyelv megőrzésének és fejlesztésének egyik feltétele az oktatásban saját nyelven való részvétel lehetősége. A Macedóniában élő nemzetiségek közül az anyanyelvi oktatás az albán mellett a török és a szerb kisebbség számára biztosított.

Az alapfokú oktatásban résztvevő albán populáció létszáma és az összes tanulóhoz viszonyított aránya a 2005/06. tanévben érte el a csúcst, azóta a számuk nagyobb, az arányuk viszont ha nem jelentős mértékben is, de csökken. Tekintettel arra, hogy az adott korosztály szinte teljes egészében részt vesz az alapfokú oktatásban, a fentiekből arra a következtetésre juthatunk, hogy csökken az albán populáció növekedési üteme, illetve születésszáma. A folyamat hátterében az áll, hogy a rurális térségekben élő albán népességben is egyre ritkább a korábban jellemző 5-6 gyerekes családmodell, de még így is magasabb az átlagos gyerekszám, mint a macedón családokban.

A korábban már elemzett törvények lehetőséget biztosítottak arra, hogy az utóbbi fél évszázadban az albán lakosság adott korosztálya gyakorlatilag teljes egészében anyanyelvi alapfokú képzésben részesülhessen (2. táblázat).

2. táblázat
Albán nyelvű alapfokú oktatásban résztvevők száma és aránya Macedóniában,
az 1950/51-estől a 2008/09-es tanévig

Tanév	Tanulók összes száma	Albán nyelven tanulók száma	Albán nyelven tanulók aránya (%)
1950/51	166.887	26.702	16,0
1960/61	240.123	31.216	13,0
1970/71	259.902	53.020	20,4
1980/81	272.216	75.676	27,8
1990/91	267.115	72.121	27,0
1997/98	256.477	74.122	28,9
2000/01	246.481	75.571	30,66
2001/02	242.707	76.087	31,35
2002/03	235.516	75.543	32,08
2003/04	229.564	75.015	32,68
2004/05	223.876	74.200	33,14
2005/06	235.185	79.428	33,77
2006/07	228.207	77.054	33,76
2007/08	220.833	74.103	33,56
2008/09	215.078	71.436	33,21

Forrás: Sztatistitsicki godisnik na Republika Makedonija, 2009 adatai alapján szerkesztette HÁRY SZ.

Az elemi oktatásban tanítóktól elvárás a macedón állampolgárság, és az, hogy beszéljék a macedón nyelvet és ismerjék, tudják használni a cirill ábécét. A kilencvenes években előfordult, hogy a kisebbségi nyelvet nem beszélő tanárok oktatták a „nemzetiségi tárgyakat”, ha nem volt elegendő kisebbségi tanár. Ennek a helyzetnek a hátterében a kisebbségi tanárképzés nehézségei álltak. Ezért napjainkban a két nyelven tanító tanárok képzése prioritást élvez a felsőoktatásban.

Ahogy a már fentebb említett törvények jelzik, azokban a közoktatási intézményekben, ahol az oktatás a kisebbség nyelvén folyik, a macedón nyelvet is oktatni kell. Ez az albán iskolákban nem jelent heti három óránál több foglalkozást a macedón nyelvvel, amely igen kevés a többségi állam hivatali életében való eligazodáshoz. Főleg a rurális térségekben gyakori tapasztalat, hogy csak albán anyanyelvű tanárt tudnak alkalmazni, így ezeken a helyeken valójában csak papíron létezik macedón nyelvóra.

Az erős albán érdekvédelem és a törvényi garanciák révén a kisebbségi oktatás felerősítheti az etnikai és nyelvi elszigeteltséget, szegregációt, és egyre kevésbé mozdítja elő a nyugat-európai értelemben vett integrációt (HÁRY SZ. – M. CSÁSZÁR ZS. 2008).

A *középszkolai képzésben* az alapfokú oktatásban résztvevőknél kevesebben tanulnak albán nyelven (3. táblázat). Ennek az az oka, hogy az albánok jóval kisebb arányban vesznek részt a közép- és a felsőfokú oktatásban, mint a macedónok. A kulturális, vallási, életmódbeli különbségek mellett az iskolázottsági szintben mutatkozó eltérések is tovább erősítik a macedón és az albán etnikum közötti ellentéteket. Változásként értékelhető, hogy az utóbbi néhány évben rohamosan növekedett a középfokú képzésben albán nyelven tanulók száma és aránya (2000-től 2009-ig kb. 60%-kal). Ennek köszönhetően hosszabb távon csökkenhet az iskolázottsági különbség a macedón és az albán etnikum között.

Ahogy az adatok is jelzik, a továbbtanulni hajlandó és képes albán nemzetiségű gyermekek számára nyitott az anyanyelvi középiskolai oktatás. Az albánok élnek ezzel a lehetőséggel. Szinte az összes középiskolába járó albán fiatal az anyanyelvén tanító gimnáziumba vagy szakközépiskolába, illetve a két vagy többnyelvű iskolák albán osztályaiba jár, ahol minden tantárgyat albán nyelven sajátítanak el, a macedónt pedig csak idegen nyelvként, heti néhány órában tanulják. Ez egyrészt a kisebbségi jogok szempontjából pozitívan értékelhető, mivel lehetővé teszi az albánok számára anyanyelvük megőrzését, másrészt viszont hozzájárul a macedón társadalom etnikai választóvonalak mentén kialakuló szegregációjához (HÁRY SZ. – M. CSÁSZÁR ZS. 2008).

3. táblázat
Albán nyelvű középfokú oktatásban résztvevők száma és aránya
Macedóniában 2000/01 és 2008/09 között

Tanév	Tanulók összes száma	Albán nyelven tanulók száma	Albán nyelven tanulók aránya (%)
2000/01	90.990	14.902	16,38
2001/02	92.068	15.844	17,21
2002/03	93.526	17.135	18,32
2003/04	93.791	18.361	19,58
2004/05	94.053	19.352	20,58
2005/06	93.908	20.291	21,61
2006/07	93.763	21.835	23,29
2007/08	92.753	22.357	24,10
2008/09	93.164	23.914	25,67

Forrás: Sztatisticki godisnik na Republika Makedonija, 2009 adatai alapján szerkesztette Háry Sz.

Érdemes említést tenni arról is, hogy a Macedóniában használatban levő tankönyveket a többségi nemzet és a kisebbségek nyelvén egyaránt kiadják. Ez utóbbi esetében egyszerű tükörfordításról van szó, hiszen mindegyik könyv tartalma megegyezik. A macedón mellett három (albán, török, szerb) kisebbségi változat is forgalomba kerül. Az albánok valószínűleg ún. rejtett tanterv alapján tanulják a történelmet, a földrajzot, az irodalmat, hiszen a tükörfordítással készült tankönyvek nem szolgálják a nemzeti identitástudat őrzését, fejlesztését.

Mindkét iskolafokozatban egyre erősebben és világosabban látszik az etnikumok közötti elkülönülés. Megpróbálták ugyan feléleszteni a kapcsolatot macedón és albán gyerekek közötti iskolán kívüli foglalkozásokon, de nyilvánvalóvá vált a kísérlet során a kommunikáció nehézsége a két etnikum között. Ennek legfőbb oka az, hogy az általános és középiskolások saját nemzetiségüket előtérbe helyező oktatást kapnak, ahol megvilágítják nekik, hogy különbség van "mi" és "ők" között. Ahelyett tehát, hogy egymásról tanulnának, erősen negatív sztereotípiákat és előítéleteket hallanak (NAJCSEVSZKA, M. – PETROSZKA-BESKA, V. 1999).

1991 előtt, amikor Macedónia még Jugoszláviához tartozott, nem volt albán nyelvű *felsőfokú képzés* Macedóniában, az albán diákok vagy macedón nyelven vettek részt a felsőoktatásban, vagy Koszovóban, a Pristinai Egyetemen tanultak tovább. Az ország függetlenné válását követően azonban egyre kevésbé tudtak élni az utóbbi lehetőséggel. Az albán nyelvű felsőoktatást érintő első változás 1994-ben történt, amikor a macedóniai albánok a Pristinai Egyetemen együttműködve a Tetovó melletti Mala Recsica településen létrehozták az illegális Tetovói Egyetemet, amely a 90-es években az albán nacionalizmus fellegvívává vált. A macedón állam eleinte erőszakkal igyekezett bezáratni az intézményt, amelynek nyomán halálos áldozatokkal is járó zavargások törtek ki a városban, majd 1995-ben Fadil Sulejmani rektort is letartóztatták. A sikertelen erőszakos bezárási kísérleteket követően a macedón állam belenyugodott az 1000 fő feletti hallgatói létszámmal rendelkező intézmény

fennmaradásába, de a működését adminisztratív eszközökkel korlátozták, állami támogatást nem nyújtottak, az ott szerzett diplomákat pedig nem ismerték el.

Az illegális Tetovói Egyetem létrehozására válaszul az állam két intézkedést hozott az albán nemzetiségű diákok továbbtanulásának támogatására. Egyrészt pozitív diszkriminációként nemzetiségi kvótarendszert vezettek be annak érdekében, hogy az albánok nagyobb számban folytathassanak macedón nyelvű felsőfokú tanulmányokat, másrészt a szkopjei „Kiril i Metodij” Egyetem Pedagógiai Karán 1998-tól lehetőség nyílt albán nyelvű általános iskolai tanító- és tanárképzésre.

Az albán nyelvű felsőfokú képzésnek nagy lendületet adott, hogy MAX VAN DER STOEL, az EBESZ kisebbségügyi főbiztosa kezdeményezésére 2001-ben Tetovóban létrehozták a Délkelet-európai Egyetemet, ahol a képzés fő nyelve és a hallgatók túlnyomó többsége albán. (Az intézményt a köznyelv a kezdeményezőről Stoel-egyetemnek hívja.) Ennek ellenére az illegális Tetovói Egyetem tovább folytatta oktatási tevékenységét, mivel vezetői fő célja az volt, hogy a bázisán albán nyelvű állami egyetem működjön. A Tetovói Egyetem kizárólag albán nyelven oktatott, csak albán nemzetiségű diákokat vett fel. A képzési és kutatási tevékenységhez elégtelen anyagi forrásokkal és infrastruktúrával, valamint a jugoszláv időkből származó elavult képzési struktúrával rendelkezett, az oktatói karnak nem volt megfelelő tudományos képzettsége. Mindez természetesen negatív hatással volt a képzés minőségére, és az egyébként sem elismert diplomák valódi értékére. Ezzel szemben a Délkelet-európai Egyetem nemzetközi donorok segítségével létrehozott, jól kiépített infrastruktúrával rendelkezik, a képzés struktúráját pedig nyugati modellek szerint határozták meg. Bár a képzés fő nyelve az albán, angol és macedón nyelvű kurzusokat is indítanak. Az intézmény mindenki számára nyitott, a diákok többségét alkotó albánokon kívül macedón és más nemzetiségű hallgatókat is felvesznek.

Ahogy már említettük, a 2001-es fegyveres konfliktust lezáró Ohridi Keretegyezmény szélesítette az albán kisebbség jogait. Az albánok politikai érdekérvényesítő képességének növekedése hatására 2004-ben rendezték az illegális Tetovói Egyetem ügyét. Hivatalosan létrehozták a Tetovói Állami Egyetemet, a gyakorlatban azonban az illegális egyetemet transzformálták állami fenntartású intézménnyé. Ezzel a törvényen kívüli állapotot megszüntették ugyan, de a finanszírozási gondok, az oktatók nem elég magas szintű tudományos képzettsége, ebből eredően az egyes karok, illetve szakok akreditációs problémái továbbra is akadályozzák az intézmény normális működését.

Ebben a helyzetben felmerült az egy városban működő Tetovói Állami Egyetem és a Délkelet-európai Egyetem egyesítésének ésszerű lehetősége, azonban a finanszírozási problémákkal küzdő, elavult képzési struktúrával rendelkező állami egyetem és a viszonylag korszerű, külföldi donorok átmeneti támogatásából és tandíjból fenntartott intézmény egyesítése előtt politikai (albán pártok pozícióharca) és bürokratikus (állami vs. magánintézmény) akadályok állnak (HÁRY SZ. – M. CSÁSZÁR Zs. 2008).

7. Összegzés

A macedóniai albánság európai mércével mérve is széleskörű kisebbségi, illetve nyelvhasználati jogokkal rendelkezik, amelyek a 2001-es fegyveres konfliktust lezáró Ohridi Keretegyezmény nyomán tovább bővültek. A macedóniai albán politikusok azonban folyamatosan újabb követelésekkel állnak elő, amelyek – a koszovói tapasztalatokra építve – később akár az autonómia, illetve az elszakadás irányába is mutathatnak.

Az albán nyelvhasználat további terjedését a demográfiai és migrációs folyamatok is elősegítik (az albán nemzetiségűek száma és aránya folyamatosan növekszik a társadalomban). A többségi társadalomtól eltérő nyelv, vallás, életmód, az albán társadalom klánokra épülő rendszere és izoláltsága, az etnikumok közötti bizalom és kohézió hiánya továbbra is etnikai feszültségek lehetőségét hordozza magában.

A kisebbségi oktatás csak ráerősít erre a folyamatra. A törvényileg biztosított lehetőséggel mindenhol él az albán kisebbség, így az a sajátos helyzet áll elő, hogy a tanárok és a diákok egyaránt a kisebbséghez tartoznak. Egyre kevésbé érdekelt bármelyik fél is abban, hogy a jelenleg még többségi macedón nyelv használatát alaposan elsajátítsa, még ha ezzel a fiatalok esélyét csökkenteni is a „macedón világban” való eligazodásra, ezért az albánok szegregációja egyre markánsabbá válik.

Macedóniában a hivatalos kormányzati politika a nemzetközi tényezők nyomására, illetve az európai csatlakozás érdekében, érvényre juttatja az európai normákat is meghaladó kisebbségi jogokat. Ez viszont nem feltétlenül az integrációt, a békés együttélést szolgálja, hanem pont a szeparálódást, az elkülönülést erősítheti.

Irodalom

- ARSZOVSZKI, M. – KUZEV SZ. – DAMJANOVSKI R. 2006: Vojnata vo Makedonija vo 2001 godina. Matica, Szkopje, 486 p.
- HÁRY SZ. 2007: A koszovói etnikai konfliktus gyökerei és a tartomány státuszrendezési folyamatának perspektívái. In.: Mediterrán és Balkán Fórum No. 3. PTE TTK FI Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja, Pécs. pp. 7-17.
- HÁRY SZ. 2008a: A koszovói-macedón határvíta okai, rendezési lehetősége és hatása a regionális biztonságra. In.: Reményi P. – Szebényi A. (szerk.): V. Magyar Politikai Földrajzi Konferencia [A nagy terek politikai földrajza]. PTE TTK FI Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja, Pécs. pp. 388-394.
- HÁRY SZ. 2008b: A koszovói-macedón határvíta kialakulása és rendezése In.: Balkán Füzetek No. 6. PTE TTK FI Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja, Pécs. pp. 52-59.
- HÁRY SZ. 2009: Macedónia kül- és biztonságpolitikája, magyar-macedón kapcsolatok. In.: Balkán Füzetek Különszám I. PTE TTK FI Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja, Pécs. pp. 70-86.
- HÁRY SZ. – M. CSÁSZÁR ZS. 2008: Az albán kisebbség és oktatása Macedóniában In.: Balkán Füzetek No. 6. PTE TTK FI Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja, Pécs. pp. 60-68.
- IBRAHIMI, M. 2003: Të mësojmë shqip. Pakung, Shkup, 202 p.
- JACQUES, E. 1995: The Albanians. An ethnic history from prehistoric times to the present. McFarland, Jefferson, 832 p.
- KISZELINOVSKI, Sz. - SZTAVOVI-KAVKA, I. 2004: Malcinsztvata na Balkanot (XX vek). Insztitut za nacionalna isztorija, Szkopje 237 p.
- KISZELINOVSKI, Sz. 2007: Isztorija na Makedonija (kratka isztorija). Menora, Szkopje, 133 p.
- KOSZTADINOVA-DASZKALOVSKA, K. (szerk.) 2004: Szocioekonomszki diszpariteti megyu opstinite vo Makedonija, Szkopje 149 p.
- Makedonija vo brojki 2009. Drzsaven zavod za sztatistika, Szkopje, 2010, 48 p.
- NAJCEVSZKA, M. – PETROSZKA-BESKA, V. 1999: Between political solution and reality: Inter-ethnic relations in the Republic of Macedonia. In: Helsinki Monitor, No. 3. pp. 8-14.
- NIKODINOVSKI B. – SZTOJMILOV A. 1999: Regionalna voena geografija na Republika Makedonija, Kniga prva [Prirodni i szocioekonomszki voenogeografszki karakterisztik]. Niko-trejd, Szkopje 344 p.
- NIKODINOVSKI B. 2000. Osznovi na voena geografija na Republika Makedonija. Niko-trejd, Szkopje 380 p.
- PETROVSZKI, P. 2006: Szvedostva-2001, Kiro Dandaró, Bitola, 234 p.
- PÓKA F. 2008: A macedóniai etnikai közösségek együttélése. Az Ohridi Keretmegállapodás, mint kisebbségvédelmi modell. Tapasztalatok, értékelések. In.: Balkán Füzetek No. 6. PTE TTK FI Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja, Pécs. pp. 80-85.
- SZTAVOVI-KAVKA, I. 2002: Isztorija na Makedonija. Menora, Szkopje, 442 p.
- PAVLICA, B. 2004: Albanska manjina u Makedoniji – od megyuetnicskih szukoba do albanszkozg terorizma. In: Vojno delo, br. 1., Beograd pp. 165-187.
- Ramkoven dogovor 13. avgust, www.president.gov.mk/mak/info/dogovor.htm
- Sztatistickski godisnik na Republika Makedonija, 2009. Drzsaven zavod za sztatistika, Szkopje, 2010
- Usztavot na Republika Makedonija, Szkopje, 199